

a tétel kerül a homloktérbe, hogy a társadalmi közösség nemcsak tisztelni tartozik tagjainak alapvető jogait, hanem biztosítani azok gyakorolhatóságát is, köztük az első vonalban azét a jogét, hogy a tag házaságra léphet és gyermekeket hozhat világra. *A közösség javai e célból egyetlen és közös tömböt képeznek, amelynek elsősorban az alapvető jogok gyakorolhatóságát kell lehetővé tennie mindenki számára, mikor is az egyének személyes címen csak a javak ama töredékére emelhetnek igényt, amely a közösség kielégítése után rendelkezésre fennmarad. S ez a tétel teljesen összhangban van a keresztény tanítással.*

* * *

Leclercq úgy látja, hogy századunk második fele már a család új hódításának és térvisszaszerzésének korszaka lesz. Mint minden nagy társadalmi mozgást azonban, ezt is csak úgy észlelhetjük, ha a fejlődés szemszögébe helyezkedünk. Mi éppen ezt próbáltuk megkönynyíteni olvasóink számára.

Mihelics Vid

NAPLÓ

A HÉTSZÁZ ÉVES PÁLOSREND

A hajnal még messze volt. Az erdő békésen álmódott a szelid éjben. Özséb Atya elmerült, szinte feloldódott a csöndben és az imában. Halványan és mozdulatlanul térdelt görcsős fakeresztje előtt, mögötte barlangja nyílása sötétlett, előtte zuhogott a mélybe a patak csillogó vize. Lelke is szédülten és boldogan hullott Isten édes jelenlőségének lángoló titkaiba.

Egyszerre arra lett figyelmes, hogy minden kis ágon, majd minden kis levélen egy-egy csillag reszket s ágról-ágra, levélről-levéltre száll valamennyi. De miféle lángok ezek s mi táplálja tüzüket, hogy ki nem alusznak, sőt egyre nagyobbak, egyre fénylőbbek lesznek s nyugtalanul libegnek-lobognak feléje? Sejtí, hogy csodát lát s Isten valami rendkívülit akar közölni vele. Segítségül hívja hát az Ő szent Nevét, s félelem nélkül nézi, mint erősödik egyre a nagy fényesség az éjféλι erdőn. Világos nappal sincs ekkora világosság. Mert az a rengeteg kicsi láng egyetlen tüzen-

gerbe olvadt s fényessége előtt egyszerre eltűnt a sötét éjszaka. Özséb atya megbüvölten nézte a nappali látványt s mintha egy szikra hullott volna belé ebből a temérdek lángolásból: szíve csupa tűz volt, csupa édesség, Isten szeretete még sohasem volt ilyen mély és forró élmény és elragadtatás számára. Lelke csordultig telt hálával, ujjongással, szeretettel Krisztus iránt.

Mire föleszmélt, újra sötét volt az éjféλι erdő. Boldog Özséb magához térve elragadtatásából, buzgó szívvel fordult az Úrhoz, jelentené meg neki e csodálatos lángok titkos értelmét. Mert nem tudta még, mit akar vele az Isten. Hirtelen olyan érthetően hallotta szívében a választ, mintha csak a közelben csendült volna meg a hang: a szerteszét lobogó lángocskák a szerteszét élő remetéket jelentik; amíg külön-külön remetéskednek, nem sok fényt áraszthatnak, külön-külön elvesznek; egyesülniök kell hát, hogy bevilágítsák az éjszakát.

Mihelyt megvirradt, Özséb atya

közölte társaival látomását s megbeszélték, hogyan rendezzék be ezután új életüket. Mert a látomás új korszakot nyit a magyar remeteség történetében: a remeteség szerzetesrenddé fejlődik. De hogyan? Milyen szabályok szerint kell élniük? Az isteni akarat erre vonatkozólag nem adott semmi részletes utasítást, teljes homályban hagyta további szándékait, rájuk bízott mindent, csupán azt látják kétségtelemnek, hogy magányos életüket, közösré kell váltaniuk: közös szabályok szerint élniük, közös előjáró alatt, közösen imádkozniuk, dolgozniuk, étkezniük... S nemcsak a közeli remetéket kell erről Özséb atyának meggyőznie, hanem föl kell keresnie a bakonyi, mecseki, az északi Kárpátokban és a déli Karsztokban élő remetéket is.

Megértve hát, mit kíván tőle az Úr, Boldog Özséb valóban sorra járta a magyarországi remetéket és sorra szervezte az új szerzetes közösségeket. Különös barátság fűzte a szentjakabhegyi remeték perjeléhez, a szentéletű Antal testvérhez, kitől Bertalan püspök reguláját kapta. Remete Szent Pál magyar fiainak szerzete már a látomás évében: 1250-ben elindult hódító útjára.

Igy vezetett át a fejlődés magyar földön éppúgy, mint az egyetemes Egyházban, a remeteségből a szerzetességbe. S így született meg a tatárdúlás romjai fölött egy nagyszabású vallási reneszánsz, így jött létre a magyar lélek Isten-zomjának ez a titokzatos kivirágzása: Remete Szent Pál magyar Rendje, vagy mint a régiek mondták: „Magyar Szent Pál szerzete”, a Pálosrend.

Özséb atya bizonyára nem sejtette még, hogy a szerzet, mely látomásából — mint misztikus gyökérből — nő ki a magyar erdők mélyén, olyan hatalmassá fejlődik majd a századok során, hogy ágait a határokon túl a Rajnáig, a Visztuláig, a Tiberisig, sőt az Atlanti Óceánig is kiterjeszti; hogy bizonyára nemcsak akkori nagyhatalmi állásunknál fogva, hanem belső dinamikájának erejével is meghódítja

a külföldet, s a budaszentlőrinci nagykáptalanra a portugál Serra-Dossa éppúgy elküldi majd követeit, mint a rajnai coenobiumok, a dalmát tengerpart, vagy az ősi lengyel kolostorok.

Az Arpádok királyi dinasztiájának szentéletű tagjai mellett a Pálosrendben ébredt először öntudatra a keresztény magyarság egyetemessége. Benne fordult egészen Istenhez és vállalta maradéktalanul Krisztus öszinte követését. A Pilis, a Mecsek, a Bakony harlangjaiból indultak el az első pálosok történelmi útjukon. A magyarság véréből, istenes lelkéből, égő metafizikai vágyából sarjadt ki a rend s osztályosa volt a nemzet minden örömének és bánatának. Szépen és jól jellemezte sorsát Pázmány Péter: „Ha valaki Magyarország sorsos állapotját látni kívánja, tekintse Első Remete Szent Pál szerzetét és ha azt virágjában tündöklelni látja, tudgya meg, hogy az Országnek is jól vagyon dolga, mert jó renden szénája.”

Érezte a magyarság is, hogy ez a Rend test a testéből, vér a véréből, lélek a lelkéből. Et is küldte fiainak színe-javát a fehér barátokhoz, ösztönösen húzott az ő Rendjéhez, több, mint száz kolostort népesített be, köztük a budaszentlőrinci főmonostort, melynek — Bonfini szerint — 300—500 lakója is volt. Ha figyelembe vesszük, hogy a magyarság középkori lélekszáma alig haladta fölül a négy-milliót; meglepő és jellemző egyben, milyen magas számarányban áldoztak, nemcsak az egyszerű nép, de a legelőkelőbb mágnás-családok is, a pálosoknak. Gróf Csáky László 1638-ban a pápai kolostor alapítólevelében joggal jelentette ki: „Magyarországon a legvirágzóbb, legbuzgóbb, legnépszerűbb rend” a pálosoké.

De a Rend hálás is volt a magyar nép nagy szeretetéért. Ha majd a magyarság vallásos néprajzt megírják egyszer, akkor sejtjük meg talán, mit jelentettek a pálos kolostorok az ország számára, milyen természetfölötti erőket sugároztak szét a magyar szerzetesek imái, böjtjei, virrasztásai, ve-

zeklései. A szentségnek milyen szé-
dítő és misztikus illatát lehelték és
árasztották ezek a pálos monostorok,
melyek sorra virultak ki a mecseki,
bakonyi, pilisi, börsőnyei, mátrai he-
gyek alján. Hány kegyhelyük gyógyi-
totta a magyar nép testét-lelkét!
Mennyi sebet forrasztott, mennyi két-
ségbeesésre talált irt, mennyi bánatot,
gondot, viszályt simított el, mennyi
hitet, erőt, vigaszt, malasztot tárolt
egy-egy búcsúhelyük. Milyen gócai
voltak ezek a vallásos élménynek, er-
kölcsi átalakulásnak, sőt a legszigo-
rúbb értelemben vett csodáknak is!
Lehetetlen megrendülés nélkül olvasni
a híresebb szentélekek hiteles följegy-
zéseit ezekről. Milyen mély áhitattal,
milyen erős hittel, milyen gyermeki
bizalommal tódultak ide kicsinyek és
nagyok, szegény és gazdag magyarok;
és senki sem ment el közülük meg-
hallgattatás és reménység nélkül. Ele-
gendő talán Remete Szent Pál Buda-
szentlőrincen őrzött „mélíóságos erek-
lyéinek” csodáira hivatkoznunk.

Igen figyelemreméltó s jellemző a
„rendi szellem magyar jellegére”, amit
Kisbán Emil említ (A magyar Pálos-
rend története, II.). „Több XIII. szá-
zadi idegen eredetű ágostonrendi re-
metezárda, így a sárosi, szepesi,
podhradi, a szorosán vett remeteélet
terjesztői voltak, — írja — mégis ha-
marosan elpusztultak; nem voltak élet-
képesek, mert a magyarság nem ro-
konszenvezett velük, jóllehet előbb
kaptak szentszéki jóváhagyást, mint a
pálos kolostorok s idegen országok-
ban is nagyon elterjedtek... Az előb-
bieké idegenből behozott s itt ma-
gyarrá változott szellem, az utóbbi
gyökerében magyar. Az ősmagyar te-
levény termelte ki magából a Rendet
s szelleme tulajdonképpen a magyar
szellem gondolkodás- és érzés-világá-
nak hű kifejezője. A pálosok... a
szemlélődésnek és lelki elmélyülésnek
sajátosan magyar fajtát teremtették
meg és képviselték.”

Amit Kisbán Emil a rendben a
szemlélődés és lelki elmélyülés sa-
játosan magyar fájának nevez, azt bi-
zonyára a hagyományos magyar jó-

zanság, szabadságszeretet, keleti nyu-
galom természetes megnyilatkozásának
kell tekintenünk. „Mondanunk sem
kell, — hangsúlyozza Kisbán Emil a
Pálosrend remete-szellemét fejtegetve,
— hogy a magyar földön remetés-
kedő magyaroknak egész más volt az
életszélmeletük, mint Afrika sivatag-
jainak, vagy az Ibér félsziget kopár
és valóban pusztaság érzésével elöltő
hegyeinek magányában remetéskedő
más nemzetbeli remetéknek. Ott több-
nyire az emberi társadalom gonosz-
sága miatt keresték a magányban az
Istent. Hazánkban többnyire a lelki
önmegszentelés vágya s a nemzeti
sorsfordulatok birták a legtöbb em-
bert a magány keresésére. Az idege-
neket több aszketika, önsanyargatás,
a mieinket több valóságérzés és a
mindennapi élet gondjainak megoldá-
sára fordított nagyobb fáradozás je-
lemzi.” „A főképp Pilis, Vértes és
Mecsek vidékéről toborzott színma-
gyar remeték Rendjében már kezdet-
től fogva sajátosan magyar a külső
keret is, magyar a lélek is, mely ezt
a keretet betölti s ami a legfonto-
sabb: nem függött soha idegen or-
szágbeli kolostoroktól; nem ő volt
azoknak, hanem amazok emennek vol-
tak függvényei. Így lett a Rend már
a XIII. században erősen fejlett re-
meteszellemmel, mely a magyar ter-
mészettől és lélektől sohasem volt ide-
gen, tiszta magyar képviselője.” „Szi-
gorú aszkézis, böjt, imádság, a zso-
lozsmázó lélek transzcendens fényeket
megpillantó lelkisége jellemzi a Rend
tagjait.” De aszketikája és misztikája
sohasem fajul túlzássá, a mértéket
mindig tudja. A vérbő német, vagy
spanyol misztika és aszketika mindig
idegen neki. Lelki világa szerény,
egyszerű, józan, mint a magyar em-
ber.

De megfigyelhetjük a Rend ma-
gyarságának egyéb megnyilatkozásait
is: így sajátos szépségszomját. Fel-
tűnő, hogy Boldog Özséb Pilis leg-
szébb pontján telepszik meg s az or-
szág leggyönyörűbb helyein, a Ba-
konyban, a Mecseken, a Mátrában, a
Börzsönyben, a Bükkben emelkednek

majd a leghíresebb pálos kolostorok, olyan sűrűn és tervszerűen, hogy ez nem lehet véletlen. És ezekből a szépművészes magyar tájából sorra sarjadnak a szemlélődő élet gócpontjai. A magyar lélek, a csöndet, a szépet, az Istent szerető magyar lélek erre a lelkekből lelkedezett rendre is ráütötte bélyegét. Magyar erdők mélyén ebben a magyar rendben virágozott ki a magyarság transzcendens vágya a Végtelen felé. Csak természetes, hogy a szépre, az Ősszépre szomjas magyar lélek, vagyis a pálos lélek itt érezte jól magát, itt húzódott meg szívesen, itt húzódott közelebb Isten szívéhez, melynek szerető dobogását elragadtatva hallgatta a természet ünnepi csöndjében és pompájában.

„A Rend másik, magyarsággal rokon, jellegzetes vonása a hősiesség. Ennek jegyében hozott áldozatokat a történelem folyamán a Haza oltárán. Vészterhes időkben sohasem hagyta el a Hazát, hanem erőt hozott mérten mindig sikraszállt érte.” Magyarságát áldozatokkal is bizonyította. Gyökerei ugyan a magyar remeteélet ősmúltjába nyúlnak, első kolostoraink is városoktól távol, magános erdőkben szóródtak szét, a szerzet inkább szemlélődő jellegű, de a későbbi fejlődés

és a történelmi szükségesség a magyar történetbe való egyre intenzívebb bekapcsolódásra ösztönözte. Már „1304-ből van hiteles adatunk arra, — írja Pámer László (Katalikus Szemle, 1908), — hogy a Szent-zsék a pálosrendet a visszavonultságból a tevékeny apostolkodás terére szőlitotta. Ez évben felkisértette ugyanis XI. Benedek pápa a domonkosokkal együtt a pálosokat is a szomszéd pogány és szakadár népek megtérítésére.” A török idők nagy lelki elvándulása is egyenesen hazai „missziók” vállalására serkenti a megfogyatkozott magyar remetét. Valóságos misszionáriusokként indulnak útnak a pálos szerzetesek a Felvidéken, Erdélyben és a Délvidéken, hithirdetőknek adott rendkívüli pápai kiváltságokkal felszerelve. Kína helyett a Tiszaháton térítik a pogányokat Krisztusnak s köztük nem egy vértanuságot is szenved... A pálosrend tehát nem tisztán szemlélődő, hanem kontemplatív-aktív, vagyis vegyes rend. Elmélyült magyarság s mely kereszténység forr egybe benne olyan sajátos és eredeti szintézisben, amely külön helyet biztosít számára az Egyház szerzetesrendjének népes családjában.

P. Gyéressy Agoston O. S. P.

HÁZASSÁG ÉS CSALÁD AZ ÚJ CSEHSZLOVÁK JOGBAN

Csehszlovákia gyors ütemben alakítja át jogrendszerét. Legújában — 1950 január 1-i hatállyal — a *családi jog* terén történtek lényeges reformok. Az új csehszlovák családjog nagy hasonlóságot mutat a *lengyel* hasonló tárgyú jogi reformokkal és minden tekintetben érdeklődésünkre tarthat számot.

A házasság e jogszabály szerint „férfinak és nőnek önkéntes, tartós közössége, amely a család alapját képezi”. Az új törvény célja, hogy „megvalósítsa a férfi és a nő egyenjogúságát, valamint a gyermekek jog-egyenlőségét származásukra való tekintet nélkül és egyben biztosítsa a nemzet fejlődésének egészséges alapját

képező család és házasság intézményét”.

A házasságot törvényes formák között kell megkötni, az állam kizárólag a polgári tisztviselő előtt megkötött házasságot tekinti törvényesnek. A házassági jogviszony belső tartalmában a férfi és a nő egyenlő jogállását a törvény ismételtén kihangsúlyozza. A házasság alatt felmerülő közös ügyekben a házastársak közösen egyetértésben kell dönteniük. Ha nem tudnak megegyezni, a bíróság döntését kérhetik. Ahhoz, hogy valamelyik házastárs valamilyen hivatást gyakoroljon, vagy foglalkozását, állását változtassa, a másik fél beleegyezése nem szükséges. A házaselet anyagi terheit

mindkét fél köteles jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően viselni, ennek során azonban a *személyes munkát* (háztartás vezetése, gyermekek gondozása), ilyen hozzájárulásként kell értékelni. A családi étellel összefüggő cselekedetekért és döntésekért mindkét fél egyformán viseli a felelősséget is, sőt az egyik házaspár hitelezői a másik házaspárral szemben is érvényesíthetik igényeiket. A férfi és a nő házassági egyenjogúsítására való törekvést betetőzi a törvénynek az az érdeke újítása, hogy a nő továbbra is jogosult leánynevet viselni (egyedüli névként!), sőt abban is megegyezhetnek a házaspár, hogy mindketten vagy a férfi, vagy a nő családnevet viselik. Ugyanígy kell megegyezniük a tekintetben is, hogy a születendő gyermek melyik szülő családi nevét viselje.

Minket katolikus szempontból legjobban az új csehszlovák családjognak a házasság felbontására irányuló része érdekelhet. Természetesen az új törvény — hasonlóan az utóbbi évszázad egyéb világi törvényeihez — nem vet számot a házasság szentségi jellegével és felbonthatatlanságával. Mégis azt kell mondanunk, hogy a vonatkozó rendelkezések jelentős távolodást mutatnak a liberális házassági jogi felfogástól és ennek megfelelően a házasság felbontását meglehetősen megnehezítik. A törvény szerint a házasság felbontásának *kizárólag a házasság* „mély és tartós feldúltsága” esetén van helye, amelynek fennforrását a bíróság szabad mérlegeléssel állapítja meg. A házasságnak közös megegyezéssel, vagy pusztán az egyik fél kívánására való felbontását tehát az új csehszlovák családjog nem ismeri, nyilván abból a felismerésből kiindulva, hogy az erős, egészséges család minden társadalomnak, tehát a szocialista társadalomnak is legerősebb támasza. Külön ki kell emelnünk a törvénynek azt a rendelkezését, amely feljogosítja a bíróságot arra, hogy a házasság felbontását megtagadja az esetben, ha általa a gyermekek érdekei veszélyeztetve volnának.

Egyébként is a bíróság csak akkor bontja fel a házasságot, ha a szülők a gyermekeikkel szemben való szülői és vagyonjogi kötelezettségeiknek teljesítésére kellő biztosítékot nyújtanak.

Újdonság a törvénynek az a rendelkezése is, hogy a munka- és keresetképtelen férfi, ha a házasság felbontásában vétkekesség nem terheli, feleségtől *tartásdíjat* igényelhet. Mindkét fél vétkekessége esetén is megállapíthat a bíróság tartásdíjat a férj részére.

Nagyon figyelemreméltóak az új csehszlovák családjognak a *gyermekek jogállására*, tartására és a szülői hatalom gyakorlására vonatkozó rendelkezései is. Így ha a szülők a gyermek *családneve* tekintetében megegyezni nem tudnak (mint fentebb említettük, elvileg akár az apa, akár az anya családnevet viselhetik a gyermekek), akkor a nevet a bíróság állapítja meg. Ugyancsak a bíróság állapítja meg az ismeretlen szülőktől származó gyermek nevét. A gyermek tartását *mindkét szülő egyenlő arányban* köteles viselni, a személyes munkával teljesített gondozás, nevelés stb. azonban itt is beszámít a kötelezettség teljesítésébe. A szülők háztartásában élő, eltartott gyermek a házban *segíteni köteles*. Ha szülők a gyermekekkel szemben kötelezettségeiket nem teljesítik, a bíróság jogosult a szükséges intézkedéseket megtenni. A bíróság a szülőktől megvonhatja a szülői hatalom gyakorlásának és a gyermekről való gondoskodás jogát, sőt a *gyermekkel való érintkezést is megtilthatja számára*. A házasságon kívül született gyermek jogállása azonos a házasságból született gyermekekével, vagyonjogi vonatkozásban is. Apasági kereseteket a gyermek megszületését követő hat hónapon belül kell megindítani. Az atyasságot azonban *kizárólag az anya beleegyezésével* lehet megállapítani.

A családjogi peres eljárásról szóló rendelkezésekben figyelemreméltó a *kényszer* alkalmazása. Így, ha a házasság felbontása iránt indított perben valamelyik fél az idézésnek nem tesz eleget, ennek nem pusztán ma-

gánjogi következményei vannak, hanem a peres felet *elő is lehet vezetni*. Ugyanígy kényszeríthető a fél arra is, hogy magát vérpróbának, vagy egyéb biológiai vizsgálatnak alávesse, ha azt a bíróság pl. atyasági perben szükségesnek látja. A peres eljárásban

egyébként is a *hivatalbóliság* elve érvényesül, vagyis a bíróság a családjogi perekben nem szorítkozhatik pusztán a peres felek előadására, hanem hivatalból köteles nyomozni és ténymegállapításokat tenni.

Z. S.

BERDA JÓZSEF VERSEI

Berda első verseit költők és kritikusok őszinte lelkesedéssel fogadták. Oázisként hatottak ezek az első versek a Nyugat (és a többi korabeli folyóirat és antológia) versátlagának romegében. De nemcsak az átlagoshoz, az epigonok termékeihez viszonyítva jelentettek ezek az első versek újdonságot: témájuk és a témák „táplálása” egyaránt szokatlan és megdöbbentő volt. Egy költőnk sem irt annyit az élet primér és sokszor animális, fiziológiai élményeiről — elsősorban a táplálkozás gyönyöréről — és az ilyenfajta élmények hangulati velejáróiról, mint Berda. És ezeknek az „elemi élményeknek” visszaadására, megszólaltatására megfelelő formát talált: közvetlen és sokszor az előbeszéd kötetlenségét idéző kifejezőmódot, a cikornyátlan, rövidfutamú pátoszt, a szabadvers egy érdekes, talán Walt Whitmann, talán Kassák példáján formálódott egyéni változatát. Tartalom és forma szerves egysége ad hitelt annak a sajátos hangú költészetnek és költői magatartásnak.

Mert e látszólag programtalan, „öszönös” versek mögött is tudatos költői magatartást találunk. Az egészség, a pezsgő életerő dicsőítése, a meszterkétségnek és a nagyképi szokásoknak, a nyögös társadalmi konvencióknak a megvetése jellemzi legjobban ezt a magatartást. Az élet himnikus magasztalása, a vitalizmus művészi tendenciája általános jelenség volt abban az időben, mikor Berda első versei megjelentek, de nála, társadalmi helyzete, életformája következtében, egyéni színekben, képekben, hangulatokban jut kifejezésre az általános, a „divatos” vitalista irányzat. Ha nevet akarnánk adni vitalizmusának, ta-

lán kispolgári vitalizmusnak neveznénk olyan értelemben, hogy verseiben a kispolgári élet nosztalgiája a vissza-visszatérő motívum. De ez mégsem teszi ellenszenvenssé költészetét, mert „alulról szemlélve”, a társadalom peremén hányódó ember szemlencsében át, nosztalgikus tisztaságban jelenik meg ez a lényegében „nem magas igényű” életideál. Ha legtöbb versét az evés örömeinek szenteli is, nem a hedonista válogató-inyenckedő kedve beszél belőle, (hiába nevezi magát egyik versében hedonistának), hanem az éhes ember egészséges étvágya. Jellemző, hogy „az asztalt ékítő nemes falatok” nem ingyencsemegek, hanem egyszerű étkek: libák, kacsák, sülték, jó sűrű borok. Amikor a tisztaság, friss egészség után vágyakozik, sóvárgását a Váci-úti tömeglakások szennye és nyomorúsága teszi hitelessé.

Néha egy-egy képben felmerül ez a másik világ is, amelyből a nosztalgiai táplálkoznak, a szennyes, egészségtelen nyomortanyák, a huszas, harmincas évek gyaráinak élete, a háborús kaszárnyák embertelensége. Bátyja halálára irt versében kérdezi: „a testet emésztő gyári gázok, vagy savak ölték-e meg, vagy hajszolt orvosok könnyű munkája: ki tudja ezt eldönteni ma már?” Bár verseinek világa a nosztalgia — (a vaskos nosztalgia) — világa és ha távol is áll tőle a forradalmár magatartása, mégis érzi: nincs rendjén — és nem önmaga tehet róla —, hogy számára a legmagasabb feladat, a legigazibb költői tárgy az izes falatok dicsőítése, a jóllakottság magasztalása. — Ennek az igazságnak felismeréséből, vagy nála inkább csak megérzéséből ered,

önmagán, a maga sorsán gúnyolódó szelid humora és amikor a gazdag tálon felhalmozott ételeket vaskos népi pohárköszöntőkre emlékeztető modorban ünnepli — („Asztalt ékítő izes falatok, ti tökéletes remekművek: kacsák, libák és disznók, áhítat tölt el máris, ha rátok gondolok, igaz barátaimra”), — mindenki érzi, hogy ez nem olyan ártatlan költői játék csupán, mint Csokonai szerelem-dala a csikóbőrös kulacshoz. Tünető főlénye, amely csak ezekről az egyszerű elemi élményekről akar tudni, mindenesetre tiltakozás volt a kor társadalmi előítéleteivel szemben, éppen ezért őszintén hatnak szavai egyik, 1945 után írt versében, ahol az „elmúlt világnak üzenvén” a letűnt korszak hazug kép-mutatásáról ír.

Romantikus antiintellektualizmusa is inkább jókedvű botránykoztatás a nagyképűek, az állintellektuelek, a sznobok felé.

Költői magatartásából, programjából következik költészetének beszűkülése témában, formában egyaránt. Az állandó ismétlődés veszélye. Új élményterületet aknázott ki és azt egyéni formanyelven szólaltatta meg,

... Öreg fák alatt kanyargó, szeszélyes
Rákospatak s te régi Vuk-gyár a gát mögött, szömlajtok
meg már; mely ördög irtott ki titeket? Mint idegen arc,
úgy bámul most reám e vidék, mintha csak intene: nincs
mit keresni többé e tájon! Marnyica néni se mosogat már,
nem sulykolja a beáztatott ruhát a tavaszi parton: meghalt
ő is azóta, mint minden érzelmes s mulandó szépsége
e világnak, mely nem jó vissza soha már, akár a tündöklő ifjúság.

Ehhez hasonló, ritka, megbékélt pillanatokból teremtek szép, egyszerű közvetlenségükben megkapó vallásos versei is. A sallangtalan pátoszt itt is „földi dolgok” hitelesítik és ahogy a „Harmatozzatok”-at zengő diáksergének éneke magával ragadja, érezni, hogy a szokatlan pillanat zavart meghatódottságából mint emelkedik egyre feljebb a teljes lelki béke magasságáig.

*

de benne is rekedt ebben az élményvilágban, a magaalkotta forma pedig bőrtönévé lett. Az a költészet, amely programszerűen főképp csak a primér fiziológiai élmények és a velük járó hangulatok tolmácsolására akar szorítkozni, menthetetlenül kimerül és sorra termi saját remekeinek jobbgyöngébb változatait, utánpótlásait. — Hiába érezhető ennek a magatartásnak a mélyén — mint jeleztük — némi társadalmi kritika, ez csak csirájában marad, vagy többnyire kevésbé sikerült pörlekedőhangú versekben, vagy deklarációszerű tiltakozásokban tör felszínre.

*

Minden túlfokozóit életrajongás, minden vitalizmus magában hordja az elmúlás érzését, gondolatát. Az életjavallással együttjáró elmúlásélmény Berda költészetét is néhány nagyszerű verssel gazdagította. Az elmúló ifjúság érzése feleleveníti a gyerekkor tájait, a Váci-út, a Vizafogó környékét és a kietlen, városszéli tájak egy pillanatra megcsillannak a gyerekkorát felidéző költő emlékezésében. Mint egy 1943-ban írt versében:

Külön kellene beszélni Berda verseinek képszerűségéről. Reális, élénk színű képeit, akár az erős, csupaizom péklegények munkáját, vagy a hajnali holdfényben és zöldségszagban úszó külvárosi piacot eleveníti meg, a pátosz rendező verssé. Azok a kevésbé sikerült versei, ahol a pátosz elvontan, képek nélkül lobog.

V. K.

OROSZ REALISTA IRÓK MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a regény-irodalom „klasszikus századának”, a XIX. századnak, nagy orosz realistái meglehetősen korán jutottak népszerűsége. Puskin, majd Dosztojevszkij, Tolsztoj, Turgenyev írásai hamar eljutottak közönségünkhöz. kiünösen akkor, amikor megtalálták méltó tolmácsolóikat. Tudjuk jól, milyen nagy hatással volt a századvégre Puskin „Anyégin”-je, és az a szerep, amelyet Bérczy Károly, a fordító, e mű tolmácsolásával betöltött (Puskin művének magyarországi életét nemrégiben mutatta ki egy nagyobb tanulmányban Máté-Haupt György az „Irodalomtörténet” hasábjain). Bérczy Károlyéhoz hasonló érdemei vannak két orosz fordítónknak, Amrózovich Dezsőnek, aki Tolsztojt fordította és már Gorkijjal is megismertette a magyar olvasót, valamint Szabó Endrének, Gogolj és Dosztojevszkij ihletett tolmácsolójának, akinek önálló művei, éppúgy, mint a Bérczyéi, e tolmácsolói munka mögé szorultak. De nemcsak ezek a világhírűsöket kerültek meglehetősen hamar a magyar olvasó asztalára, hanem a kisebb jelentőségűek is, az úgynevezett második vonal, amely az írás olyan művészeit jelenti, mint Csernysevszkij, akinek „Mit tegyünk?” című regénye már 1877-ben megjelent magyarul, — tehát még a nagy forradalmár író életében —, mint Korolenko, mint Ljeszkov, s annyian mások. Az orosz realisták megismertetése terén döntő jelentősége volt a „Klasszikus regénytár”-nak Tolsztoj, Dosztojevszkij, Turgenyev és Gogolj regényeinek magyar fordításával, majd a Révai Testvérek vállalkozásának Dosztojevszkij, és a Gutenberg könyvkiadónak Tolsztoj összes művének kiadásával. A 20-as évek közepéig Gorkijnak csaknem valamennyi művét lefordították magyarra. Színpadjaink játszották Csehov valamennyi drámáját, folyóiratok és kisebb-nagyobb gyűjtemények elbeszéléseinek is közölték javát. A 20-as években sorra szólaltak meg már a mai szovjet iro-

dalom egyéb klasszikusainak művei is, így Alexej Tolsztoj a „Golgotá”-val és az „Aelitá”-val. És a Kner kiadásában néhány szovjet novellista is, — az idősebb évszázadból — megjelent magyar fordításban.

A felszabadulás után tervszerűen indult meg az orosz realista mesterek magyar kiadása, s egyidőben velük a korábban csak szórványosan megismertett mai szovjet írók jelentős műveinek magyar tolmácsolása. A régi fordítások sok esetben természetesen már nem állták meg a helyüket, talán az egy Szabó Endréé kivételével, akiről joggal monhatnók, hogy szinte a mimikri művésze Dosztojevszkij regényeinek és Gogolj „Holt lelkek”-ének fordításában. Az egyéb régi fordítások már erős revizóra szorultak, különösen Tolsztoj regényei, melyek a Gutenberg-sorozat új fordításaiban azonban, sajnos, meglehetősen pongyola formában kerültek elének. Az orosz realizmus ismert nagyjai közül új gondozásban, részben új fordításban jelentek meg a felszabadulás óta eltelt években Tolsztoj kisebb regényei és Amrózovich Dezső időtálló magyarításában a „Háború és béke”: megjelent ismét, a negyvenes években készült új fordításban (Görög Imre műve) Dosztojevszkij „Bűn és hűhődés”-e, Turgenyev „Apák és fiúk”-ja, Csernyisevszkij „Mit tegyünk?”-je, Gogolj „Holt lelkek”-je, elének került egy mindeddig magyar nyelven nem ismert Gonácsárov-regény, az író első munkája, a „Hétköznapi történet”, és megindult Gorkij összes művének magyar fordítása, a nagy regények mellett többek közt a nagy novellistát is bemutató „Konovalov”¹ novella-gyűjteménnyel. A mai szovjet irodalom realista őseinek ezt a sorozatát szinte

¹ Tolsztoj: „Háború és béke” (Gudzij bevezetésével), „Csernyisevszkij: „Mit tegyünk?” (Lukács György és Dimitrov bevezetésével), Gogolj: „Holt lelkek” (Keszti Imre bevezetésével) a Révai, Turgenyev: „Apák és fiúk”, Gorkij: „Konovalov”, Gonácsárov: „Hétköznapi történet” a Franklin kiadásában.

megkoronázza a Puskin válogatott verseiből és prózájából összeállított hatalmas gyűjtemény, amelyről már részletesen megemlékeztünk. (Vigília, 1949 június). Kisebb-nagyobb gyűjtemények jelentek meg Csehov elbeszéléseiből, s könyvkiadásunk tán csak ezen a téren marad, némileg adósa a magyar közönségnek: ideje lenne egy Csehov-kiadásnak, amely az író jelentős elbeszélésein kívül a mai dráma fejlődésében fordulathelyet jelentő öt színpadi művét is magába foglalná.

*

Az orosz realizmus nálunk is jólismert nagyjainak és az úgynevezett második vonalnak magyarországi pályafutásáról beszélünk. Könyvkiadásunk, különösen ez utóbbiak jobb és méltó megismertetése terén ért el szép eredményeket. Ezek sorában elsősorban Ljeszkovra és Korolenkora gondolunk, akiknek egy-egy írása megjelent már magyarul korábban is, de javarészt méltatlan köntösben, mint Ljeszkov például a Tolnai Világlapja füzetes kiadványaiban. Pedig az alig ismert Ljeszkov — Gorkij szavai szerint a „legoroszabb író” — az orosz irodalom egyik legnagyobb, legérdekesebb nagysága. Két könyve közül mind a kettő megjelent már korábban, szinte észrevétlenül, magyarul — „Az elvarázsolt zárandok” a jelentősebb, „A vasakarat” tehetségének egyik, nagyon döntő jellegzetességét, a humorát juttatja csak igazán érvényre.)² Ljeszkov nemcsak az orosz irodalomban különálló jelenség, hanem a világ-irodalomban is. Ha megközelíteni próbáljuk, talán azt mondhatjuk, hogy Krudy Gyulára emlékeztet, s mint Krudynak, neki is legfontosabb varázsa: a hangja. Ebben a hangban lágy liraiság és ugyanakkor szinte drasztikus humor van, a valóság pontos, realista ábrázolása és ugyanakkor finom álomszerűség, — mintha állandóan valami furcsa, megvesztegető irizálás hatná át ezt a stílust és ezt a szemlé-

letet. A múlt századközépi orosz életet a maga nyomasztó valóságában mutatja be egy hazudozó, nagyszájú, korrupt löcsiszar fantasztikus kalandjain keresztül, de a valóságot mindig a mese légkörébe emeli, és éppen a fordulatok meseszerűségével jellemzi a valóságot, rántja le a leplet a cári Oroszország életéről. A keleti mese világa támad fel könyvében, néha az Ezeregyéjszaka tündériességével, néha a Nászreddin Hodzsa-történetek igazmondásával —, de mindig valami megfejthetetlen izességű iróniával. Írói magatartásában van valami, ami — akárcsak Krudyt — elsősorban a kevesek írójává, az „írók írójává” teszi, de ugyanakkor elbeszéléseinek üdesége, frissessége, mese-szerkesztésének anekdotikus fordulatossága magasra kiemeli a céh-mesterek sorából, általános érdekűvé téve művészetét.

Míg Ljeszkovot az olvasók egyrésze, ha téves megítélésben is elismerte, majdnem teljesen ismeretlen volt Korolenko, akinek „Makár álma” című regénye eljutott ugyan a magyar közönségig, de jelentőségét éppúgy nem ismerte fel, mint a Ljeszkovét. Novelláinak egy szép gyűjteménye³ — „Ítélet napja” — talán közelebb hozza az olvasóhoz. Korolenko élete a megalakulás nélküli forradalmáré: a múlt század hetvenes éveinek forradalmi diákmozgalmaiban vitt szerepéért Irkuckba száműzték, onnan, hosszú idő után kegyelmet kapva, Nizsnij-Novgorodban telepedett le. Ekkor kezdődik írói pályafutása, éppen a „Makár álma”-val, majd egy sereg elbeszéléssel. 1922-ben halt meg, a múlt század nagy orosz realistái közül tán az egyetlen volt, aki megérte az októberi forradalom győzelmét is. Mély humanum, finom liraiság, a valóság objektív szemlélete jellemzi az „Ítélet napja” novelláit, ugyanaz a bensőségeség, amely a „Makár álmat”. Történetei Szibériát vetítik elénk, a jég és a fagy birodalmát, és ebben a birodalomban egy szinte emberen kívüli társadalmat, amelyet Korolenko anyai

² Ljeszkov: „Az elvarázsolt zárandok” (Révai Kis Könyvtára), Ljeszkov: „A vasakarat” (Franklin Könyvkiadó N. V.) 1949.

³ Korolenko: „Ítélet napja” (Révai Könyvkiadó N. V.).

emberi együttérzéssel fest, a korabeli orosz állapotok embertelenségét ostorozva. Ritka mestere az atmoszférának, egy-egy tájleírása, a végtelen hőmezők ábrázolása, az egyhangúságnak költői érzelgetése a legnagyobb erénye („Fagy”), és remeket alkot akkor is, amikor az elnyomott jobbság babonákban fuldokló világát, a velük szembenálló feudális társadalom aljasságát ábrázolja („Zúg az erdő”).

Korolenko 1922-ben halt meg, 1924-ben írta Siskov kisregényét, a „Hajnalodik”-at.⁴ Ez a nálunk eddig ismeretlen író már átmenetet jelent a mai szovjet irodalom első, expresszionista jellegű korszakába, — Babelj, Pilnjak, Grossmann stb. —, amelyet a szocialista realizmus mai korszaka vált fel. Siskov a korai expresszionista próza eszközeivel mondja el egy fiatal fehér tiszt átalakulását, fejlődését és tájékozódását az októberi forradalom eszményei felé. Rendkívüli erővel, az expresszionista ábrázolás-mód minden jó és hasznos lehetőségét kiaknázva mutatja be a balti államokba szorult fehér csapatok és a velük együtt menekülő cári társadalom életét, azt a teljes morális felbomlást, amely végül is

felmorzsolja, emigrációba készíti az elmúlt, elbukott társadalmi rendszer képviselőit. Csupa mozaikból áll össze ez a tanulságos, színes kép. Siskov az ellenforradalmárok valamennyi csoportját bemutatja, szenvedtelenség, egyenes bírálat nélkül, de úgy, hogy teljes belső-külső képet ad róluk, bírálat nélkül is bírálva és méltóság nélkül elítélve az egyeseket és amit képviselnek, a burzsoá-feudális társadalmi rendet. Siskov kitűnő író, ha mód-szere ma már kissé idejétmúltnak tesz is, — az azonban tagadhatatlan, hogy az expresszionizmus hasznosítható stilisztikus és szemléleti eredményeit nála mértékletesebben, jobban kevesen használták, és különösen kevesen voltak azok, akik azok segítségével ilyen szemléletességgel tudták kifejezni és megértetni írói szándékaikat.

*

Nagy klasszikusok, a regény remekírói árnyékában néhány kitűnő művész: a XIX. századi orosz realizmusnak és a mába áthajló századvégnek néhány íróját akartuk bemutatni, és vázolni magyarországi pályafutásukat a mult öletszerű bemutatásától napjaink tervszerű megismertetéséig.

K. A.

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ A XVIII. SZÁZADBAN

Vanyó Tihamér kutatásainak már sok értékes új eredményt köszönhet a magyar egyháztörténetírás.

Most a bécsi állami levéltár alapításának kétszázados évfordulójára kiadott emlékkönyvben Vanyó Tihamér egy készülő nagyobb munkájának egyes fejezeit teszi közzé (Das Archiv der Konsistorial kongregation in Rom und die kirchlichen Zustände Ungarns in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts).

A trienti zsinat határozatai nyomán alakított római központi egyházkezelési szervek között egyik legfontosabb a Consistorialis Congregatio volt, amelyet V. Sixtus pápa alapí-

tott 1588 elején. Feladata volt az egyházmegyék felügyelete és a püspökök működésének ellenőrzése, ideértve az új püspökök személyének kiválasztását és a kinevezések előkészítését is. Az akkori közlekedési és hírszolgálati viszonyok mellett ennek lelkiismeretes elvégzése nagy feladatot rótt a Consistorialis Congregatióra, amelynek jelentőségét az is bizonyítja, hogy elnöke alapításától kezdve a pápa volt.

Római kutatásai során Vanyó Tihamér összegyűjtötte a Consistorialis Congregatio levéltárában, amelyet jelenleg a Vatikáni Levéltár őriz, a magyarországi püspöki székek betöltésére vonatkozó adatokat a XVIII. szá-

⁴ Siskov: „Hajnalodik“ (Franklin Könyvtudó N. V.) 1949.

zad második feléből. Ennek a kiadásra kerülő műnek egyes részleteit közölte most az említett bécsi emlékkönyvben.

Szerencsés gondolat volt ennek a történeti anyagnak a feltárása. Egyrészt szervesen kapcsolódik a Vanyó által már közzétett ötvenkénti püspöki jelentések anyagához, sok tekintetben ki is egészíti azokat. De önmagukban is becsesek ezek a jelentések, számos poitikai, kultúrtörténeti és életrajzi vonatkozásuk miatt.

A most közölt részlet egyfelől a Consistorialis Congregatio levéltárát ismerteti, majd a kongregáció ügymenetét és a főpapi kinevezésekkel kapcsolatos eljárás mozzanatait. Ezek a fejtegetések természetesen inkább csak a szakembereket érdeklik. Általános érdeklődésre tarthatnak számot viszont Vanyónak azok a megállapításai, amelyek saját kutatásai és az idevágó irodalom nyomán a magyar katolikus egyház állapotát jellemzik a XVIII. század második felében. Itt az író több tekintetben eltér az eddigi, szinte általánosan vallozt nézetektől.

Vanyó adatokkal támasztja alá azt a felfogását, hogy II. József sem a hit, sem az erkölcs tekintetében nem volt sem az enciklopédisták, sem a szabadgondolkodók tanítványa. Őszinte személyes vallásosságát és jószándéktól sugallt egyházi intézkedéseit két tényező befolyásolta: a janzenizmus és a korlátlan uralkodói abszolutizmus. A magyar történettudomány II. József egyházpolitikájának indító erejét a legújabb időkig a fejedelmi abszolutizmushoz való merev ragaszkodásában látta és ennek elvi alapjait és gyakorlatát egyaránt Samuel Pufendorf természetjogi tanaira vezették vissza. Vanyó most adatokkal bizonyítja, hogy a janzenizmus hatása Bécsben már III. Károly idejében mutatkozik, még pedig a Habsburg-uralom alatt álló Német-Alföldről szivárognak be ezek a tanok; a francia janzenisták egyrésze ugyanis a XVII—XVIII. sz. fordulóján az üldöztetés

elől Német-Alföldre menekült. Mária Terézia uralkodása idején a janzenizmus Bécs egyházi életében már erős gyökeret vert, egyik vezető egyénisége Ignaz Müller apát volt, a császárnő gyóntatója.

A másik terület, ahonnan a janzenizmus Bécs felé áramlott, Itália volt. A janzenizmus ott különösen erős volt a Habsburg-uralom alatt álló Lombardiában és Toscanában. II. József személyes benső meggyőződése miatt hódolt a janzenista tanoknak. A janzenisták felfogása az egyszerű, szegény, minden világi vonatkozástól tartózkodó egyházzól minden tekintetben megfelelt II. József nézeteinek. A janzenistákat azonban Róma-ellenes felfogásuk a felvilágosodás mellé állította, így jelentkezett ez különösen Itáliában, de Bécsben is, ahol a janzenizmust már nehéz volt elválasztani a gallikanizmus és febronianizmus törekvéseitől. II. József is Róma-ellenes fegyvertársakat keresett és talált is a janzenistákban, akiknek a műveit is olvasta.

Érdekes, hogy II. Józsefnek a janzenizmussal való kapcsolatait nem a történettudósok fedezték fel, sőt azok, így Mályusz Elemér is, egyenesen tagadták a janzenista hatást II. József egyházpolitikájában. Ellenben az irodalomtudósok, akik a janzenizmus irodalmi hatásait nyomozták, így Koszó János, Eckhardt Sándor és különösen Zolnai Béla mutattak rá a janzenista vonásokra Mária Terézia és kiváltképpen II. József egyházpolitikájában. Vanyó most az adatok gazdagságával erősíti meg ezt a felfogást.

A janzenista és aufklárista előretérrel szemben bemutatja Vanyó azoknak a magyar főpapoknak a magatartását is, akik szembehelyezkedtek II. József egyházpolitikai rendszerével.

A most megjelent részletek alapján érdeklődéssel várhatjuk az egész mű közzétételét.

Órdarmai Zsolt

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

A VIGILIA

1949. évi számai — a decemberi szám kivételével — korlátolt számban kaphatók kiadóhivatalunkban. Az alábbiakban néhány szemelvényt adunk ezeknek a számoknak tartalmából:

1. Januári szám: **Borbély Kamil:** A mai fizika és a mindennapi gondolkodás, továbbá **Rónay György** jegyzeti Babitsról.
2. Februári szám: **Henri de Lubac:** Az új embertípus és a keresztény embereszmé, továbbá **Horváth Sándor** Angyalok-Démonok című tanulmányorozatának folytatása.
3. Márciusi szám: **Sík Sándor** Ady-tanulmánya, **Petróczy Sándor** „Égyházi népénekedésünk” című tanulmánya.
4. Áprilisi szám: **Horváth Sándor:** A természetjog, és **Szörényi Andor** cikke a hatnapos teremtéstörténetről.
5. Májusi szám: **Rónay György:** A tudomány Isten teremtő tervében, és szemelvények **Newman** kardinális írásából.
6. Júniusi szám: **Sík Sándor** a realizmus problémáiról, **Eckhardt Sándor** Claudel-ről.
7. Júliusi szám: **Jean Abelé:** A világegyetem eredete és fejlődése, és **Sauard** bíborosról.
8. Augusztusi szám: **Michel Riquet:** Az evangélium és biológia, valamint szemelvények **Szent Ágoston** vallomásaiból.
9. Szeptemberi szám: **Sík Sándor** tanulmánya Sigríd Undsetről és regényrészlet a nagy norvég írónőtől, **Egyed István:** Az emberi jogok új csoportja.
10. Októberi szám: **Congar:** Új irányzatok a teológiai gondolkodásban.
11. Novemberi szám: **Holenda Barnabás:** Véges vagy végtelen világ? továbbá **Rónay György** Chopin-tanulmánya.

A júliusi és augusztusi számban folytatásokban közöltük **Németh Antal** nagy tanulmányát a magyar Shakespeare-fordításokról. **Horváth Sándor O. P.** Angyalok-Démonok című tanulmányorozatának első két cikke a *Vigilia 1948-as évfolyamának októberi és decemberi* számában jelent meg. Ezek szintén kaphatók korlátolt számban.

